

УДК 316.334/.55

МІСЦЕ ТА ЛОКАЛЬНА СПІЛЬНОТА ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Овчиннікова Лілія Валеріївна – аспірантка кафедри соціології соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Стаття присвячена вивченню ролі локальної спільноти та місця як важливих факторів формування локальної ідентичності індивіда. На прикладі аналізу результатів дослідження ідентичності корінних мешканців міста Харкова автор підкреслює значимість локального близького оточення та особливостей взаємодії в межах двору під час дитинства для формування сприйняття індивідом себе як жителя певного міста, його локальної ідентичності та образу міста.

Ключові слова: локальна ідентичність, локальна спільнота, місце, двір, первинна соціалізація.

Статья посвящена изучению роли локального сообщества и места как важных факторов формирования локальной идентичности индивида. На примере анализа результатов исследования идентичности коренных жителей города Харькова автор подчеркивает значимость локального близкого окружения и особенностей взаимодействия в рамках двора во время детства для формирования восприятия индивидом себя как жителя определенного города, его локальной идентичности и образа города.

Ключевые слова: локальная идентичность, локальное сообщество, место, двор, первичная социализация.

The paper deals with the role of the local community and place as important factors of individual's local identity formation. Basing on the analysis of results of the research on identity of indigenous inhabitants of the city of Kharkov, the author emphasizes the great influence of local close environment and features of interaction in the yard during childhood on the formation of individual's perception of himself as a resident of a certain city, his local identity and city image.

Keywords: local identity, local community, place, yard, primary socialization.

Дослідження феномену ідентичності є однією з найбільш актуальних тем соціологічної думки, адже індивід завжди потребує мати ідентичність, яка забезпечує йому можливість віднайти себе у соціальному просторі. Прийняття певного взірця здійснюється завдяки процесу соціалізації, під час якого індивід засвоює норми, цінності, вимоги суспільства, долучається до групи й має змогу прийняти певні соціальні позиції, статуси та ролі згідно своїх потреб і уподобань. Однак в умовах глобалізаційних процесів, постійних трансформацій та змін у сучасній соціальній реальності ідентичності розвиваються та набувають характеру невизначеності, якщо не мають безпосереднього підтвердження. В таких умовах саме локальна ідентичність стає більш актуальною, оскільки вона надає індивідові відчуття безпеки й виступає центром стабільних цінностей.

Локальна ідентичність безпосередньо пов'язана із індивідуальним розумінням того, що складає спільноту, яка територіально маркується межами *конкретного місця* проживання. Передусім це стосується ідентифікації із тими соціокультурними особливостями спільноти та, власне, самого місця, які індивід сприймає як свої власні. Локальна ідентичність включає в себе уявлення індивіда про той населений пункт, де він мешкає, про певну обмежену територію традиційного компактного проживання у звичному соціальному оточенні, де протікає його повсякденне життя. Кожен окремий індивід наповнює такі уявлення значущими особистісними смислами, які й обумовлюють раціонально-чуттєву характеристику локальної ідентичності. Додамо, що базова структура особистості формується саме в близькому оточенні, яким, по суті, і є локальна група, тому локальна ідентичність виступає невід'ємною складовою характеристики індивіда саме як соціального актора. *Локальну ідентичність можна визначити як результат ототожнення себе з певним «місцем» фізичного простору, яке має символічну та ціннісну значущість, специфічну культуру, що формується під впливом колективного та індивідуального досвіду та взаємодії в межах локальної спільноти.*

Метою статті є розкриття впливу місця та локальної спільноти на формування локальної ідентичності на прикладі аналізу харківської ідентичності у корінних та некорінних мешканців.

Для індивіда близьке оточення виступає важливою складовою, що зумовлює як його сприйняття соціальної реальності, «картини світу», так і сприйняття місця, в якому він народився. Місце народження сприймається індивідом як «мала батьківщина» і надалі виступає стійким ідентитетом у структурі локальної ідентичності [1]. Поступово, включаючись до певної соціальної групи (спочатку до родини та друзів, близьких як агентів первинної соціалізації), для індивіда все більшого значення набувають фактори соціального порядку. В процесі соціалізації індивід інтерналізує не просто цінності, норми та поведінкові практики, а саме ті цінності, ті практики, ті культурні системи, що існують у межах окремої спільноти та специфічного місця. Окрім того, індивід вбирає уявлення щодо «своїх» та «чужих», які, з одного боку, структурують соціальний простір, а, з іншого, надають унікальності та винятковості локальній спільноті та місцю. Як зазначає П. Бурд'є, територіальна визначеність груп у фізичному просторі пронизана їх соціальними особливостями - специфікою їх діяльності, інтересів, уявлень тощо [2]. Отже, коли йдеться про місце, яке займає локальна спільнота, то завжди мається на увазі певний обмежений простір із власними автентичними культурними особливостями та специфікою взаємодії.

Відмінність локальної ідентичності від інших територіальних ідентичностей полягає у вирізненні окремої території через означення її індивідом як «своєї», в якості «свого місця» в онтологічному сенсі. Це пов'язано із безпосереднім підтвердженням даної ідентичності завдяки повсякденним контактам, практикам в межах близького середовища та локальної спільноти. Така прив'язаність до певного місця ґрунтується на емоційних, особистісних переживаннях індивіда стосовно місця, що може бути зумовлено фактом народження, сімейними обставинами на зразок одруження, народження дитини й включення до локальної спільноти, яка поділяє близькі та зрозумілі цінності, норми, уявлення. Отже, досліджуючи феномен локальної ідентичності, особливої уваги потребує розгляд локальної спільноти як такої групи, що є «своєю» для індивіда.

Польська дослідниця А. Клоковська, вивчаючи етнічні спільноти, поділяє їх на два типи: 1) первинні чи традиційні групи та 2) частково розпоршені угруповання, які функціонують у межах більших суспільств [3]. Саме первинні групи за своїми характеристиками майже повністю відтворює сутність локальних спільнот. Такі групи міцно пов'язані із власними, обмеженими територіями, які мають не лише практичне значення для матеріального існування групи та індивіда, але й втілюють у собі певний культурний світ, особливий символічний універсум. Первинна група (в нашому випадку, локальна поселенська група) є групою безпосередніх контактів, сусідських зв'язків, має особливу фольклорну культуру, відтворювану в межах фізично обмеженого простору.

Індивіди можуть відчувати близькість до різних територіальних спільнот – реальних або уявних. Проте саме локальна ідентичність є такою суб'єктивною «соціально-географічною» реальністю, що має конкретні, об'єктивні засади, а саме спільноту, територію та специфічні міжособистісні зв'язки між членами спільноти, що зумовлені локальною культурою.

У порівнянні із іншими територіально-просторовими ідентичностями, на зразок регіональної, національної, європейської, глобальної та інших, локальна ідентичність має під собою цілком доступні для спостереження об'єкти. Повсякденність людини, її діяльність, поведінкові практики, мовні обороти, які людина використовує при спілкуванні, вулиці та пам'ятки, з якими вона постійно зустрічається, утворюють ту соціокультурну реальність, яка сприймається як близька та зрозуміла індивідові саме через те, що значною мірою є «природною» – сформованою повсякденною історією життя спільноти та її членів. Хоча не можна виключати й зовнішнього впливу на формування цілісної локальної спільноти. Зокрема, значну роль тут відіграють уявлення про місце та місцеву спільноту, уявлення про минуле, які мають окремі індивіди стосовно свого місця, а також уявлення, сформовані у колективній пам'яті локальної спільноти.

Потрібно зауважити, що локальну ідентичність певним чином можна порівняти з етнічною ідентичністю. Це стосується культури, до якої включається індивід в межах локальної або етнічної групи. З огляду такої специфічної культури, індивід типізує соціальний простір повсякденного життя (А. Шютц). У свою чергу, засвоєння культурних норм та візців протікає під час первинної соціалізації індивіда в межах близької групи. Такими групами виступають як локальна, так й етнічна спільноти. В процесі первинної соціалізації домінують соціально задані, не контрольовані індивідом фактори, на відміну від «вторинної» соціалізації, де індивід вже здатний формувати власний світ типізованих образів і діяти відповідно до них.

Локальна ідентичність пов'язана із тим, що є близьким людині. Якщо взяти систему координат із віссю «близьке — далеке», то на першій будуть розташовані такі поняття, як сім'я, дім, сусіди, рідне місто/село, в той час як до другої буде віднесено уявні спільноти. Тобто, локальність завжди має реально

існуючі, матеріальні або виражені фізично у просторі об'єкти (близькі, сусіди, вулиці, будівлі, топоніми, міфологічні або історичні персоналії та інше). Важливо підкреслити, що індивід сприймає місце свого перебування (місто або село) не як макроцілісність, а крізь призму індивідуального сприйняття. Значимими об'єктами стають окремі символічні та топографічні місця («моя вулиця», «мій двір»), а не місто/село в цілому. Повсякденна реальність прагне до конкретизації, тому індивід сприймає простір особистісно. Отже, «ця вулиця» та «цей будинок» чи «двір» стають центрами символічного сприйняття й символічної інтерпретації простору місця (міста/села) в цілому й надалі екстраполюють на макрорівні – держави, континенту, планети.

Отже, локальна ідентичність формується на підставі наявності місця, його соціокультурної специфіки, яку формує та відтворює локальна спільнота. Значення місця інтерналізується індивідом у процесі соціалізації в межах локальної спільноти. Саме через це виникає особливе ставлення до місця — як до «просторового контейнеру» смислів, які надалі формують уявлення щодо місця як центру, з яким пов'язані «свої» цінності та відчуття безпеки.

Задля перевірки даної гіпотези далі наведемо емпіричні дані, що були отримані в ході дослідження «Харківська ідентичність: уявлення про місто та його історію як чинники ідентифікації», проведеного О. Мусієздовим за підтримки гранту Центру міської історії Центрально-Східної Європи в 2008-2009 рр. (за участі автора). Методи збору інформації: аналіз документів (путівники по місту різних років: 1915, 1927, 1967, 1976, 1982, 2008, аналіз вебсайтів, різні наукові та публіцистичні спроби позначення специфіки міста тощо); неформалізоване (лейтмотивне) і біографічне інтерв'ю¹. До вибірки увійшли респонденти як корінні мешканці міста (тобто ті, хто народився та виріс у межах Харкова), так і некорінні мешканці, що народилися в інших населених пунктах, однак прожили багато років у Харкові та вважають себе представником локальної спільноти. Наразі йдеться про «набуту» ідентичність. Дана група респондентів виявилася надзвичайно цікавою для аналізу, адже вона представляє тих, хто, певним чином, є об'єктивним спостерігачем, як «інші» для корінної локальної спільноти.

Треба відзначити, що для корінних жителів Харкова ідентифікація себе із локальною спільнотою та містом як таким не є проблемою й ґрунтується на тому факті, що вони тут народилися. Кожен із корінних харків'ян, відповідаючи на питання «Чи вважаєте ви себе харків'янином», не лише погоджувався з цим, але й аргументував аргументував свою відповідь у наступний спосіб:

«Ну, конечно, я же родилась в Харькове, как-то ощущаю, да...» (Т.А., жінка, 34 роки, без вищої освіти, менеджер з реклами;).

«Если переехать в другой город, то все равно человек ощущает место, в котором он родился. Будет тянуть туда» (С. В., жінка, 35 років, без вищої освіти, продавець;).

Дехто з респондентів зазначив, що усвідомлення себе членом локальної спільноти є важливим ще із дитинства.

«Да, с детства. Вот это, я считаю, настоящие харьковчане, у которых Харьков задал в душу с рождения, они слились с ним с рождения» (О.В., жінка, 58 років, вищу освіту отримала у Харкові, лікар;).

У деяких респондентів таке питання взагалі викликало здивування, що підтверджує думку про те, що для корінних мешканців ідентифікація із локальною спільнотою є природною, «об'єктивною» та такою, що входить до повсякденного неусвідомленого досвіду, до габітусу.

Важливим чинником ідентифікації себе із певним місцем народження та проживання є прив'язаність респондентів до окремих місць у просторі самого міста. Нагадаємо, що до ідентифікаторів локальної ідентичності відносяться: місце народження як «мала батьківщина»; особливості ландшафту та клімату; значимі історико-культурні події; відомі історичні та сучасні особистості; міфи, ритуали та традиції місцевої спільноти; економічна спеціалізація території та рівень соціально-економічного розвитку; особливі риси колективної поведінки, реальні або такі, що приписуються окремій спільноті.

Так, кожен із корінних мешканців під час переліку сучасних улюблених місць Харкова зазначають, що вони є улюбленими ще з дитинства, бо там він проводив час із друзями або батьками.

«Потом еще дом Саламандры, парк Шевченко, зоопарк и детская железная дорога, так как и детей туда своих водила, и они с большим удовольствием туда ходили катались, и я помню там свое детство. У меня много детских фотографий оттуда» (О.В. жінка, 58 років, вищу освіту отримала у Харкові, лікар).

«Зоопарк нравится, потому что мы в детстве в него часто ходили, и ходили на шару, так как со стороны там были дырки, и мы туда лазили. Нравился парк Горького. А река Лопань раньше была такая, что там ходил катерок. От Свердловского моста до Павловской площади. И вот что там было

¹ Опитано 24 особи, з них народилися у Харкові 19, ті, які приїхали до Харкова (більше 20 років тому) 5; з вищою освітою - 11, без вищої освіти - 13; чоловіків - 10, жінок - 14, вік респондентів від 23 до 70 років.

інтересно² А для нас, що було хорошо, когда в середине лета заканчивались ледышки, то мы на этой турсе гоняли в футбол. Упадешь - мягонько» (В.А., чоловік, 70 років, вищу освіту отримав у Харкові, провідний інженер).

«Парк Горького. Это и по сей день. Там есть тир, в который я до сих пор хожу. С детства хожу. И недавно там были на 1 Мая с ребенком. Оказывается, я лучше него стреляю. Годы тренировки с детства» (З.В., жінка, 33 роки, без вищої освіти, майстер манікюру).

«У меня, как в песне, тянет к местам, как Тальков пел, там, где мы были в детстве» (Я.А., жінка, 34 роки, без вищої освіти, кур'єр ;).

Характерно, що до улюблених місць відносяться не лише «дитячі» місця забавок, але й громадські місця відпочинку та проведення вільного часу, проте такі, які запам'ятались із дитинства.

«Мои любимые места — это сад Шевченко, почему-то улица Революции, где я поступил в медучилище в очень юном возрасте... Я и сейчас, проходя по набережной, с большой теплотой смотрю на 5б школу, где я учился. Я прохожу мимо подвесного моста, по которому я бегал, плевал с него и пытался нырять» (В.П. чоловік, 60 років, вищу освіту отримав у Харкові, лікар).

У цьому контексті уявляється логічним більш детально розглянути просторові характеристики дитинства респондентів, зокрема питання щодо двору.

Як вже підкреслювалось, локальна ідентичність індивіда формується на основі прив'язаності до локальної спільноти та місця. Фізичні характеристики кожної ідентичності є наслідком впливу загальних характеристик ідентичності місця, які відображають унікальний досвід соціалізації індивіда у фізичному світі. Знання та уявлення, які мають індивіди, все, у що вони вірять і очікують зустріти у щоденному фізичному оточенні, організується, за висловом Г. Прошаньски, у відносно стабільну когнітивно-описову просторову структуру їх ідентичності місця. Це сутнісні або змістовні аспекти особистісної ідентичності місця, що включають не тільки образи та спогади щодо простору і місця, але й концепції та уявлення про розмір, дистанції, кольори та інші фізичні властивості. Уявлення про те в який спосіб, в якому місці (або за яких обставин) і навіть індивіди використовують фізичне середовище також входять до цієї структури. Важливо, що все це, як й інші виміри ідентичності місця, потрібно для того, щоб мати змогу визначити, хто, де і як саме буде діяти [4].

Прив'язаність індивіда до місця криється у його зв'язку із локальною спільнотою, тому більшість досліджень щодо місця, зокрема дослідження психології середовища, пов'язані із аналізом зв'язку індивіда із локальною спільнотою. Відповідно до поширеної схеми інтерпретації соціальної ідентичності (див. [5]), сформована ідентичність індивіда проявляється на трьох рівнях: емоційному, когнітивному та поведінковому.

Емоційний рівень локальної ідентичності включає емоційну прив'язаність до місця, відчуття близькості, спорідненості із ним, з його природою, із фізичним, соціальним та культурним середовищем. Цей компонент залишається найменш вивченим та досить складним для раціонального осмислення. Прив'язаність до певного місця виступає як всеохоплюючий та часто неусвідомлений феномен, який включає фізичні та психологічні, індивідуальні та соціальні, інстинктивні та раціональні аспекти. Так, дослідники психології середовища (Р. Баркер, Г. Райт, Е. Пол та інші), аналізуючи зв'язок індивіда та місця, зазначають, що існують певні афективно-оцінювальні виміри, пов'язані із особливостями фізичного середовища і його сутнісними та структурними властивостями. Такі виміри включають як очікування щодо фізичного оточення (звуків, освітлення, форм, відстаней, дизайну), так і певні почуття і переваги окремого місця. Кожен індивід має сильне почуття або прихильність до певних місць, об'єктів та просторів, що може бути описаним за допомогою таких слів як «сімейне гніздо», «улюблене крісло», «улюблена кімната». «старі сусіди», «моє місто» тощо. У більшості випадків нелегко описати чи пояснити настільки сильні оцінки місця або простору, але, очевидно, вони відображають зразки різних афективно-оцінних вимірів індивідуальної ідентичності місця. У більшості випадків такі оцінки місця або простору є неусвідомленими та такими, що мають труднощі в описі, проте є зрозумілими, бо вони відображають зразки різних афективно-оцінних вимірів індивідуальної ідентичності місця [4].

У цьому контексті особливого значення набуває поняття «двір», що відіграє суттєву роль у житті індивіда, адже в межах двору формується специфічна субкультура, яка є потужним агентом соціалізації. Саме тут відбувається вироблення навичок спілкування та поведінки, заснованих на необхідності завоювання і збереження статусу в своєму колі, у дворі, а надалі у школі, студентській групі тощо. Крім того, субкультура виконує компенсаторну функцію. В той час як суспільство продовжує розглядати дітей та підлітків як таких, що тільки знаходяться у процесі входження до повноцінних членів групи, власна субкультура дозволяє їм розвивати альтернативні способи самооцінки. Дитяча субкультура виробляє свої,

² У 1950ті роки взимку там заготовляли лід, який надалі використовували для збереження продуктів у теплу пору року.

відмінні від інших, моделі і норми поведінки, настанови і символи, що виступають механізмами відтворення даної субкультури і є підставою для її відмінності від інших, в першу чергу, від дорослих [6]. Як зазначив один з респондентів: *«Мы прятались в эту кукурузу, и мы играли во взрослые игры. Мы обсуждали серьезные проблемы детства: когда пойти на соседний двор, как сыграть в футбол, как выиграть. Там мы начинали курить «Шахтерские» папиросы – редкая гадость»* (В.П., чоловік, 60 років, вищу освіту отримав у Харкові, лікар;).

Надалі простір двору, як стверджує українська дослідниця Л. Малес, є зведенням соціальних кіл приватності до родинних, бо саме в межах розширеної патріархальної сім'ї знаходилася сфера інтимності [7]. Власне такі феномени, як самотність, стриманість та анонімність, що пов'язані із формуванням міського способу життя та урбаністичної культури, є більш пізніми. Тому на фоні інших європейських країн українці, як свідчать вітчизняні соціологічні дослідження, помітно сильніше покладаються на родичів та допомогу родини [8, с.77-79]. Проте загальна тенденція до зменшення частки багатопокілінної сім'ї спонукає до активізації стосунків із сусідами, товаришами, колегами тощо. Довіра до цих груп хоча і не перекриває рівень довіри до родичів, але суттєво вища за рівень довіри до соціальних інститутів [9, с.27].

Як свідчать дані соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України, свій двір є «ближчим» за інші елементи довкілля. Незважаючи на те, що в оцінках населення благоустрій та санітарний стан вулиць, парків, довкілля визнається гіршим (переважно незадоволені ним близько 60%, а задоволені – 16%) у порівнянні із станом двору (43% і 33%, відповідно), та працювати, тим більше без оплати, на озелененні перших мешканці згодні на 10% менше, аніж брати участь у прибиранні та впорядкуванні території за місцем проживання [9, с.50-54].

Простір міського двору³, як зазначає Л. Малес, виступає не лише середовищем соціалізації індивіда, але є місцем самореалізації для домогосподинь, молодих мам чи людей літнього віку, тому на нього часто поширюється приватність самого дому (особливо за неможливості мати власний приватний дім). Крізь призму уявлень щодо «свого дому», «свого двору», які є близькими, рідними, улюбленими, корінні мешканці визначають і «своє місто» в цілому.

«Очень хороший, светлый город. Мы, вообще-то, живем только в своем районе, на Холодной горе. Куда мы в основном выбирались с родителями, это в зоопарк, на какие-то площадки... Но раньше такого было мало. В основном, это свои дворы, свои игры. Девчонки, мальчишки бегали, ... классики, ... в основном дворовые игры. Помню, как-то пришлось уехать и мы жили в центре, на Гиршмана, но вот тянуло меня сюда, здесь все родное, здесь корни. И вот потом я распроцалась с этим местом и вернулась. И мне казалось, что здесь и воздух другой. Он родной, прежде всего. И мне кажется, что я бы вряд ли смогла бы жить, где-то в другом городе. И даже в другом районе. Вот Холодная гора — это для меня все. Это все родное, это все близкое такое» (Л.В., жінка, 57 років, без вищої освіти, молодший інженер).

Найбільше асоційовані із «дворовою» темою є відомі дворики Одеси, Львова, Чернівців, Києва тощо, які існують у різноманітних втіленнях у середині будинку чи кварталу, оточені балконами або системою арок. У залежності від архітектурної традиції двори були або глухими, або прохідними, проте всі вони створювали захищений внутрішній простір [8]. Для більшості корінних мешканців, їх місто не просто починалося із двору, але двір є його втіленням і навіть більше — уявлення щодо міста існує у нерозривному зв'язку із домом. Місто позначається як дім та родина.

«Сначала я жила на Пушкинской, потом я жила на Салтовке, а потом я вообще переехала на Лысую гору, многие даже не знают, где это находится. Район очень домашний. Там небольшие дома и эта домашняя атмосфера, где все друг друга знают. Это небольшой поселочек, где все друг друга знают. Это маленький уютный поселочек, где эти улочки со шкочными названиями, то Магнитогорская, то Аихабадская, то Азиатская, Ленинградская, Таганская. Насобирали таких интересных названий. И они все переплетаются, сходятся, какая-то мощная дорога. А, главное, люди, люди все друг друга знают. Очень зелено, очень тихо» (С.В., жінка, 35 років, без вищої освіти, продавець).

«В первую очередь, быть харьковчанином - это значит, жить в нем. Потому что в городе должны быть какие-то традиции города. Тогда это будет уже больше похоже, как город-семья. Вот как я рассматриваю: Украина-город-семья. Это 3 ячейки основы. Все это должно приравняться к семье. Не будет традиций, не будет культуры, семьи не будет. Не будет в городе традиций, культуры, не будет города, не будет общности» (З.В., жінка, 33 роки, без вищої освіти, майстер манікюру;).

³ Розглядаючи історичну ретроспективу, слід зазначити, що двір перебував під захистом мурів, які виступали межею між «ми» та «вони». Вхід для чужих був лише через браму з «контрольно-пропускним пунктом». Пізніше розростання забудови міського ландшафту не змогло зруйнувати повністю підкреслену «інакшість», що несе обмежений простір між місцевими локальними групами та тими, хто знаходиться «за мурами».

Отже, двір виступає первинним елементом, на основі якого формується прив'язаність індивіда до місця, розуміння його як «просторового контейнеру смислів», як центру цінностей, певних символічних систем та безпеки. Саме уявлення щодо місця як дому є важливими елементами в ідентифікації з цим місцем, його локальною спільнотою, що надалі проявляється у локальній ідентичності індивіда. Такі уявлення формуються у певні культурні системи та образи місця як «свого», тобто такого, що відрізняється від «інших» і є природнім середовищем проживання індивіда.

Таким чином, наше дослідження показало, що двір - це не просто місце, але сукупність значень ціннісного та символічного характеру, які проявляються у специфічному ставленні індивіда до «свого» місця. Значимість місця опосередковується локальною спільнотою, її культурою, що є характерною та особливою саме для даного місця. Тому місце — це обмежений простір, що розкривається не стільки через географічні відмінності, скільки через відмінності символічного характеру – специфіку культури та діяльності. А, отже, і місце, і спільнота виступають тими факторами, які зумовлюють формування локальної ідентичності індивіда.

Література:

1. Овчиннікова Л.В. Аналіз особливостей локальної ідентичності у студентів із міста та села/Л.В. Овчиннікова// Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна – 2009.- №15.- С.707-711.
2. Бурдые П. Физическое и социальное пространства: проникновение и присвоение / Пер. с франц. Н. А. Шматко // Социология политики. М.: Socio-Logos, 1993.
3. Соціокультурні ідентичності та практики/ [Під ред. А. Ручки]. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002.- 315с.
4. Prochansky H. The City and Self-Identity // Environment and behavior, June 1978. 38 p.
5. Ядов В. А. Социальная идентификация в кризисном обществе/ В.А. Ядов // Социологический журнал. – 1994.- № 1. –С.35-52.
6. Шадьманова Ж.Ж. Потребления детства и Социология массовой коммуникации и СМИ [Электронный ресурс] / Ж.Ж. Шадьманова/ Режим доступа: http://www.i-u.ru/biblio/archive/shadimanova_potreblenie/
7. Малес Л.В. Актуалізація та соціокультурний аналіз міського простору: приватність і приватизація двору/ Л.В. Малес // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». - 2009. - №844. - С. 23-28.
8. Головаха Є. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Паніна. – К.: ІС НАНУ, 2006. – 141 с.
9. Українське суспільство 1992-2008. Соціологічний моніторинг/ [Є. Головаха, А. Горбачик]. – К.: ІС НАНУ, 2008. –82 с.